

Лета БАРЦИЕВА МИОВСКА

УДК: 355.45:336.7(497.7)“2004/2023”

Прегледен труд

ФИНАНСИРАЊЕ И НАДЗОР НА ПРИМЕНАТА НА ИНВАЗИВНИ МЕРКИ ЗА ПОТРЕБИТЕ НА БЕЗБЕДНОСТА И ОДБРАНАТА

Кратка содржина:

Инвазивните мерки, како што се дефинирани посебните истражни мерки, се *ante delictum* мерки. Тие се применуваат само во ситуации во кои доказите не можат да се добијат со конвенционални методи, а се потребни за непречено водење на кривичната постапка. Финансиските средства за примена на овие инвазивни мерки, конкретно, за потребите на безбедноста и одбраната се алоцираат со буџет од страна на законодавната власт.

Главната хипотеза на овој труд гласи: надзорот над примената и финансирањето на спроведувањето на посебните истражни мерки, има позитивно влијание/или е во директна корелација со ефективниот изградбата/развој и функционирањето на безбедносно-одбранбениот систем, посебно од аспект на принципите за: добро владеење, транспарентност, отчетност, пропорционалност и ефикасна примена на финансиските ресурси.

Тргувајќи од посочената хипотеза, истражувањето во трудот за базира на две варијабли и тоа: независна варијабла, т.е. надзорот врз примената и финансирањето на спроведувањето на посебните истражни мерки, и зависна варијабла, т.е. ефективниот развој и правилното и ефикасно функционирање на безбедносно-одбранбениот систем.

Од методолошки аспект, во трудот е применет комбиниран пристап на квалитативна и квантитативна анализа, преку истражување, мерење и споредување на: усвоени меѓународни стандарди по однос на примената на посебните истражни мерки, прописите во македонската нормативна рамка, содржината на упатствата и на прирачниците за спроведување на посебните истражни мерки од страна на релевантните институции во македонското општество.

Клучни зборови: инвазивни мерки, посебни истражни мерки, реформи, финансирање, безбедносен сектор.

Вовед

Во суштина, посебните истражни мерки претставуваат намерна повреда на конкретни човекови права и слободи гарантирани со Уставот и меѓународните правни документи, заради постигнување повисоки цели: заштита на општеството и граѓаните и ефикасна и успешна борба против тешките форми на криминал, како и во интерес на националната безбедност, јавната безбедност и економската благосостојба на општеството. Оттука, овие мерки се синонимизираат и како инвазивни мерки.

Централен предизвик во однос на примената и финансирањето на инвазивните мерки (ПИМ), кои од една страна се неопходни, но истовремено и склони на злоупотреба под превезот на доверливоста, е почитувањето на принципот на транспарентност и отчетност од страна на овластените институции. Од аспект на дефинирањето и нормативно-правното уредување на примената на ПИМ во меѓународен контекст, се истакнува интернационализацијата и зголемената софистицираност на криминалот. За таа цел, согласно со Агенција на Европската Унија за соработка во кривичната правда (Eurojust), националните власти во земјитечленки може да користат специјални истражни техники во истрагите за откривање на злосторствата и прогон на осомничените. Техниките како што се следење на телекомуникациите, надзорот и тајните операции се широко признати како прекугранични истражни мерки во земјитечленки на Европската Унија, а во рамките на националните законодавства, земјите имаат пропишано различни правни услови за нивна примена. Како што е дефинирано од страна на Советот на Европа, спроведувањето на посебните истражни средства е неопходно кога се врши во интерес на националната безбедност. Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (UNODC) во елаборацијата на конвенционалното полициско работење ја потенцира неговата реактивна природа, со што се истакнува потребата од проактивен пристап за успешни истраги на организираниот криминал, кои првенствено се засноваат на криминално-разузнавачка анализа, каде што најчесто се потребни пребарувања низ финансиските евиденции и други видови активности за надзор за да се утврди дали се случило кривично дело. Специјалните истражни техники мора да ги балансираат компетитивните интереси за обезбедување јавна безбедност преку апсење и притворање на сторителите на криминални дела, со потребата за обезбедувањена индивидуалните права.

Од хронолошки аспект, анализата на нормативното уредување на примената на ПИМ-мерките во македонското општество, го опфаќа периодот од 2004 до 2023 година. Во таа насока, фокусот на истражувањето е ставен на: Законот за кривична постапка, Законот за изменување и дополнување на Законот за кривична постапка, Кривичниот законик, Законот за следење на комуникациите, Законот за оперативна техничка агенција, Законот за Агенцијата за национална безбедност и Законот за одбрана. Резултатите од анализата на содржината на посочените закони,

овозможуваат креирање на појасна слика за развојот и за актуелната состојба по однос на уредувањето на прашањето за примената на ПИМ-мерките во безбедносно-одбранбената сфера во македонското општество.

Законски одредби и дефинирање на посебните истражни мерки (инвазивни мерки)

На почетокот на декември 2004 година беше донесен Законот за изменување и дополнување на Законот за кривичната постапка со кој беа прифатени неколку нови институти, меѓу кои како најважни може да се издвојат посебните истражни мерки. Покренувањето на посебните истражни мерки е од огромно значење, особено во борбата против организираниот криминал, корупцијата и тероризмот, а од 2008 година Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција применува посебни истражни мерки со цел поефикасно откривање, а со тоа и полесно докажување кривични дела од областа на организираниот криминал, корупцијата и тероризмот (Бакрески, Деаноска, 2021).

Посебните истражни мерки се предвидени во глава IX, член 252 од Законот за кривична постапка, каде се нагласува дека овие мерки се користат кога постои веројатност да се обезбедат податоците и доказите потребни за успешно водење на кривичната постапка, а кои не можат да се соберат на друг начин (DCAF, 2019).

Таканаречените инвазивни мерки, односно посебните истражни мерки се набројани согласно со следната таксономија: следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации, следење и снимање во дом, затворен простор кој припаѓа на дом или деловен простор означен како приватен или во возило и влез во тие простории со цел да се создадат услови за следење на комуникациите, тајно следење и снимање на лица и предмети со технички средства надвор од домот или деловниот простор означен како приватен, таен преглед и претрес на компјутерски систем, автоматско или со други средства пребарување и споредба на лични податоци, увид во остварени телефонски и други електронски комуникации, симулирано купување на артикли, симулирано давање и примање поткуп, контролирана испорака и транспорт на лица и предмети, користење на лица со скриен идентитет за следење и собирање информации или податоци, отворање симулирана банкарска сметка и симулирана регистрација на правни лица или користење на постоечки правни лица за собирање податоци.

Конкретно, наредбата за следење и снимање на комуникациите од истиот закон треба да го содржи и видот на телекомуникацискиот систем, телефонскиот број или други податоци за идентификација на телекомуникациската врска. Наредбата со која се определува една или повеќе посебни истражни мерки содржи: правен назив на делото, лицето или предметите врз кои ќе се применат мерките, техничките средства кои

ќе се применат, обемот и местото на спроведување на мерките, сознанијата и доказите врз кои се засноваат основите на сомневање и образложение од причините поради кои податоците или доказите не можат да се соберат на друг начин, органот кој ќе ја изврши наредбата и времетраењето на мерката.

Инвазивни мерки може да се изречат кога постои основано сомнение дека се сторени следниве кривични дела: неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурсори, изнуда, учена, перење пари и други криминални приходи, шверц, царинска измама, злоупотреба на службената положба и овластување, проневера, измама, примање поткуп, давање поткуп, незаконско посредување, противзаконито влијание врз сведоци, злосторничко здружување, терористичка организација, тероризам, злосторства против државата, злосторства против човештвото и меѓународното право, како и кривични дела извршени преку средствата за електронска комуникација.

Наредба за примена на посебни истражни мерки може да се однесува на лице кое сторило кривично дело од горенаведените, презема дејствија за извршување на такво кривично дело или подготвува извршување на вакво кривично дело кога подготовката е казнива според одредбите на Кривичниот законик (Службен весник на Република Македонија број 37/96).

Лицето чија комуникација се следи има право да ја оспори веродостојноста на собраните податоци и законитоста на постапката за следење на нејзините комуникации, во постапка утврдена со Законот за кривичната постапка на Република Северна Македонија.

Посебните истражни мерки можат да траат до четири месеци, со можност за продолжување на мерките. Мерките можат да се продолжат до постигнување на целта поради која се спроведува мерката, а најдоцна до завршување на истрагата, по образложено писмено барање на јавниот обвинител. По барањето за спроведување на посебната истражна мерка одлучува судијата на претходна постапка најдоцна во рок од 48 часа од поднесувањето на барањето.

Издадената наредба за посебната истражна мерка, со анонимниот примерок од наредбата за потребите на ОТА и анонимната копија од наредбата за потребите на надзор и контрола, ја доставува судијата на претходна постапка од надлежен јавен обвинител, кој веднаш ги доставува до ОТА.

Дефиниција на законодавниот дом кој ја одредува постапката за следење на комуникациите, начинот на обработка, складирање и користење на податоци, метаподатоци и докази добиени со следење на комуникациите и контрола на законитоста на следењето на комуникациите, се регулирани со Законот за следење на комуникациите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 71/2018).

Со Законот за следење на комуникациите се уредува постапката за спроведување на посебна истражна мерка: следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации, условите и постапката за спроведување на мерките за следење на комуникациите заради заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата, вклучително и метаподатоците, надзорот и контролата над спроведувањето на мерките за следење на комуникациите и обврските на Оперативно-техничката агенција (ОТА).

Оперативно-техничката агенција се формира како самостоен државен орган со својство на правно лице со надлежност определена со посебен закон, Закон за оперативна техничка агенција („Службен весник на Република Македонија бр. 71/2018).

Агенцијата е формирана со цел да активира и одржува услови за следење на комуникациите за криминални истраги и за потребите на националната безбедност и истовремено е задолжена и за вршење на оперативно-техничка координација меѓу давателите на телекомуникациски услуги и органите кои се овластени за следење на комуникациите. Давателите на телекомуникациски услуги се должни на Агенцијата да ѝ овозможат автономен и ексклузивен пристап до податоците за прислушуваниите комуникации. Во нејзиниот домен на заштита се само електронските облици на комуникација меѓу граѓаните. ОТА нема техничка можност за пристап до содржината на пресретнатата комуникација. Оперативно-техничката агенција е техничка служба на сите законски овластени органи за следење на комуникациите:

- Јавно обвинителство
- Министерство за внатрешни работи - Биро за јавна безбедност
- Агенција за национална безбедност
- Министерство за одбрана - Воената служба за безбедност и разузнавање и Центарот за електронско извидување на Армијата на Северна Република Македонија, во делот на фреквентниот спектар на радиобранови на високи, многу високи и ултрависоки фреквенции (HF, VHF и UHF)
- Министерство за финансии - Царинска управа и Управа за финансиска полиција

Според Законот за Агенцијата за национална безбедност („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 108 од 28.5.2019 година), членот 4 ги дефинира како безбедносни закани (и ризици) по национална безбедност на државата следните дела:

- шпионажа
- тероризам и негово финансирање
- насилен екстремизам
- сите форми на сериозни и организирани криминални активности насочени против државата

- спречување кривични дела против човештвото и меѓународното право
- незаконито производство и пролиферација на оружје за масовно уништување или нивни компоненти, како и материјали и уреди кои се потребни за нивно производство
- нарушување на виталните економски интереси и финансиската безбедност на државата
- нарушување на безбедноста на носители на високи државни функции и на објекти што се од стратешко значење за државата и
- откривање и спречување на други активности поврзани со безбедносни закани и ризици за националната безбедност на државата

Законот за одбрана („Службен весник на Република Македонија“ бр.42/2001) пак, инвазивните мерки кои ги применува за одговор во форма на превентивни дејствија на дефинираните закани во контекст на следните активности:

- откривање и спречување разузнавачка и друга субверзивна дејност на странски воено-разузнавачки и разузнавачки служби која се врши во земјата или од странство, а е насочена кон одбраната на државата;
- откривање и спречување на сите форми на терористичка дејност насочена кон одбраната на државата; и
- спроведување контраразузнавачка заштитана задачите и плановите, документите, материјално-техничките средства, подрачјата, зоните и објектите од интерес за одбраната на државата.

Примена на инвазивните мерки за заштита од закани по националната безбедност и одбраната

Поимот национална безбедност во Република Северна Македонија за прв пат е законски дефиниран во Законот за координација на безбедносно-разузнавачката заедница (Службен весник на РСМ, бр. 108 од 28.5.2019 година).

Концептот на националната безбедност се однесува на државните вредности: територија, суверенитет, надворешнополитички интереси и националната економија кои се заштитени од надворешни вооружени напади, внатрешни вооружени бунтови и разузнавачки субверзивни активности од внатрешни и надворешни актери. Членот 8 од Европската конвенција за човекови права експлицитно го споменува терминот „национална безбедност“ како една од легитимните основи за примена на посебни истражни мерки и ограничување на основните права и слободи заштитени со став 1 од истиот член (член 8) во интерес на националната безбедност.

Мерки за следење на комуникациите заради заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата се:

- следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации
- надзор и техничко евидентирање на внатрешноста на објектите, затворените простории и објекти, влегувањето во тие објекти, како и затворените простории и објекти, со цел да се создадат услови за спроведување на мерката(ите)
- следење и набљудување со светлосно снимање на лица на отворен простор и на јавни места и
- следење и надзор со звучно снимање на содржината на комуникациите на лица на отворен простор и на јавни места

Според општите одредби во Правилникот за начинот на активностите на операторите при спроведувањето на мерките за следење на комуникациите и начинот за вршење на стручен надзор од ОТА, уред за посредување (LEIMD) е посредничка техничка опрема и соодветна софтверска поддршка што овозможува активирање на мерката следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации.

Опремата за следење на комуникациите (LEMF) се средства за следење на комуникациите на кои содржината на пресретнатата комуникација и информациите поврзани со пресретнатата комуникација се пренесуваат од техничката опрема на операторите преку ОТА до работните станици во сопственост на овластените органи.

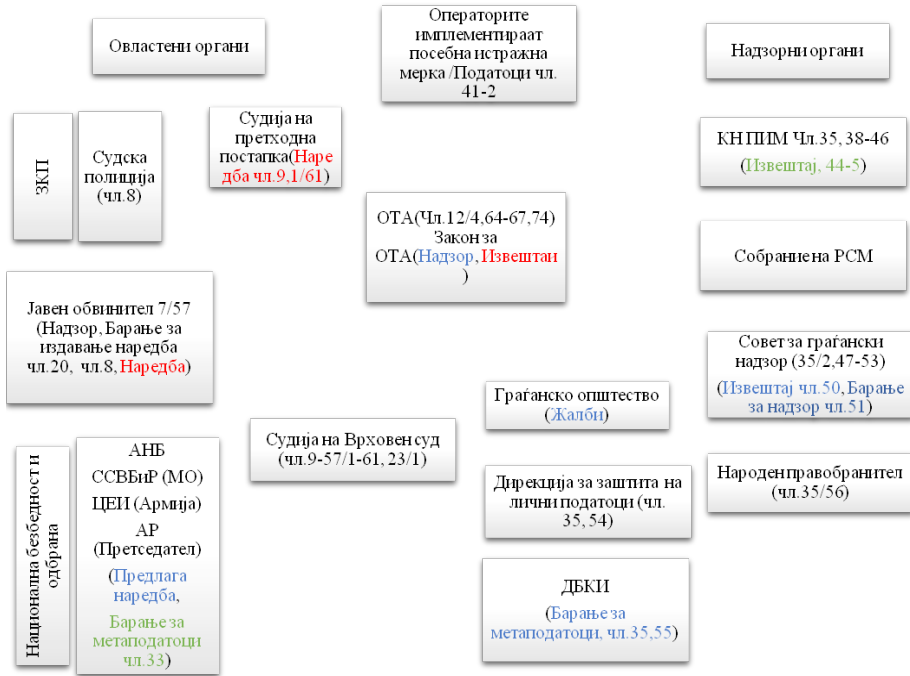
Овластени органи за спроведување на мерки за следење на комуникациите заради заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата се: Националната агенција за безбедност и Воената служба за безбедност и разузнавање. Во делот на фреквенцискиот спектар на радиобранови на високи, многу високи и ултрависоки фреквенции (HF, VHF и UHF), овластен орган за спроведување на мерката за следење на комуникацијата е Центарот за електронско извидување на Армијата на Република Северна Македонија, кои се определени за потребите на одбраната.

Барање за издавање наредба за спроведување на мерка за следење на комуникациите за безбедност и одбрана, поднесува Јавниот обвинител на Република Македонија на предлог на министерот за внатрешни работи или лице овластено од него или на предлог на Министерот за одбрана или од него овластено лице.

По барањето одлучува судијата на Врховниот суд најдоцна во рок од 48 часа од поднесувањето на барањето. Судијата на Врховниот суд наредбата со анонимните копии ја доставува до јавниот обвинител на Република Северна Македонија, кој наредбата ја доставува до овластеното лице во органот на чиј предлог го поднел барањето до судијата на Врховниот суд.

Спецификациите на уредите за следење на комуникациите заради безбедност и одбрана се електронски, механички или други технички средства со кои може да се дознае или евидентира содржината на која било комуникација и се чува во Агенцијата за национална безбедност.

Графикон 1: Дијаграм на мерките за следење на комуникациите со членовите од законот

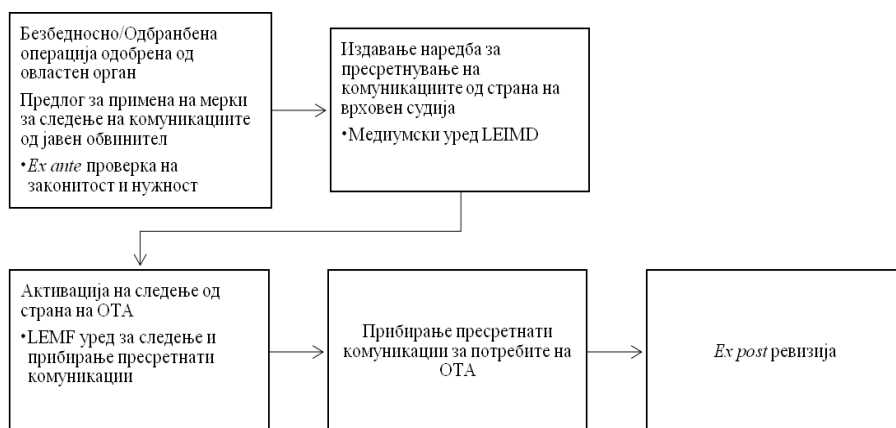
Извор: ИБОМ, Интерни предавања, 2021

Финансиски надзор на спроведувањето на инвазивните мерки – стандарди и принципи

Финансиската основа при спроведувањето на инвазивните мерки потекнува од буџетите на релевантните безбедносни институции. Во оваа насока, буџетот претставува документ составен од ставки, кој во детали ги дава планираните приходи и расходи за иден временски период, најчесто за период една фискална година. На крајот од овој процес, повеќето парламенти усвојуваат закони за усвојување на имплементацијата на буџетот (т.е. официјално ги одобруваат владините сметки во определен временски интервал). Оттука, буџетот е клучен инструмент за насочување и контролирање на работата на еден државен орган, имајќи ја предвид неопходноста од финансирање за негово функционирање. Во демократски уредените држави, буџетите вообичаено се усвојуваат од парламентите како законодавна мерка.

Финансискиот надзор се фокусира на надзорната улога која ја има парламентот во последните три фази на буџетскиот циклус — надзор и одобрување, имплементација и *ex post* ревизија.

Графикон 2: Следење на комуникациите за одбранбени и безбедносни потреби со посредство на ОТА

Извор: <https://ota.mk/mk/zakoni>

Ex post ревизијата на финансиите на државните служби е примарно одговорност на внатрешните ревизорски механизми на секоја служба и државната ревизија.

Кога станува збор за примената на инвазивните (ПИМ) мерки за потребите на безбедноста и одбраната, подразбира чувствителни прашања, и поради тоа, најголемиот дел од парламентарниот надзор над финансирањето и примената на инвазивните мерки се одвива зад затворени врати.

Сепак, парламентите имаат мошне значајна улога во овој процес, разгледувајќи ја работата на ревизорите и вршејќи сопствен надзор. За компаративна илустрација, во некои држави, безбедносно-разузнавачките служби се организациски автономни, со сопствени буџети, додека пак, во други држави, тие работат под управа на министерствата. Во таквите поставености, безбедносните служби немаат свои сопствени буџети и се финансираат од буџетот на министерството на кое му припаѓаат. Поради тоа, терминот безбедносен буџет може да биде амбивалентен, бидејќи понекогаш се однесува на буџетот на една служба, а понекогаш на буџетот на повеќе служби во едно министерство. Терминот исто така може да се однесува на вкупниот износ за целата безбедносна заедница сумиран низ неколку министерства. Треба исто така да се забележи дека, во некои држави, не сите трошоци поврзани со примената на посебните истражни мерки се вклучени во нивните буџети.

Конкретно, во Република Северна Македонија, надзор над мерките за следење на комуникациите што ги спроведуваат овластените органи за спроведување на инвазивните мерки (ПИМ) за борба против организираниот криминал и овластените органи за спроведување на мерките за следење на комуникациите за заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата, како и надзор над операторите и ОТА се следните институции:

- Собранието на Република Македонија преку своите релевантни комисии:
 - ✓ Комисија за надзор над спроведувањето на посебната истражна мерка за следење на комуникациите
 - ✓ Комисија за финансирање и буџет и
 - ✓ Комисијата за одбрана и безбедност
- Совет за граѓански надзор
- Дирекција за безбедност на класифицирани информации;
- Дирекција за заштита на лични податоци и
- Народен правобранител

Според Годишниот извештај за работата на Оперативно-техничката агенција ОТА за 2022 година од страна на собраниската Комисија за надзор над спроведувањето на мерките за следење на комуникациите, има 471 ново активирање на мерката за следење на комуникациите во 2021 година. За потребите на МВР има 292 активирања, 12 за потребите на Јавното обвинителство, а има 342 продолженија на мерката за следење комуникации, од кои 172 се продолженија за потребите на МВР.

Комисијата за надзор над спроведувањето на мерките за следење на комуникациите организациски е определена со четири члена, нивни заменици и претседател. Комисијата доставува годишен извештај до Собранието на Република Македонија за претходната календарска година, најдоцна до крајот на февруари во тековната година.

Комисијата ги разгледува прашањата кои се однесуваат на:

- надзор на спроведувањето на мерките за следење на комуникациите
- утврдување на законитоста на спроведувањето на мерките за следење на комуникациите од страна на овластените органи
- утврдување на ефективноста на спроведувањето на посебните истражни мерки
- изготвување извештај за извршен надзор
- воспоставување меѓународна соработка за прашања поврзани со таквиот надзор и други прашања поврзани со овластените органи за спроведување на мерките за следење и
- ревизија и усвојување на годишен финансиски план за секоја година на ОТА.

Покрај националните пропишани механизми за надзор и контрола, меѓународните стандарди според кои Република Северна Македонија ги почитува препораките на Советот на Европа, кој ги креира и надградува

своите стандарди за надзор и спроведување на законот на посебните истражни мерки, како и надзор над овластувањата на агенциите за спроведување на законот, преку нејзините тела се: Венецијанската комисија, Парламентарното собрание на Советот на Европа и Комесаријатот за човекови права на Советот на Европа. Поточно, Венецијанската комисија на Советот на Европа има важна улога во обезбедувањето на демократска контрола врз безбедносните служби и нивната законитост во однесувањето.

Од аспект на внатрешна финансиска контрола и механизми за ревизија, нивната поставеност е предуслов за успешност на надворешниот надзор, кој без нив не може да биде ефективен. Овие механизми подразбираат функционирање на одделенија за сметководство, чија одговорност е да се осигури дека овластената институција или надлежен орган чува уредни и точни финансиски евиденции и дека работи согласно со сите применливи закони. Финансиските одделенија се воспоставени и одржуваат финансиски контроли за да осигурат соодветно користење на ресурсите. Соодветно внатрешното сметководство е од суштинско значење за работата на надворешните надзорни органи бидејќи, без тоа, и другите такви тела ќе имаат големи тешкотии во реконструкцијата на трансакциите и поврзаните активности. Генерално, квалитетот на сметководството на една безбедносна институција е индикатор на тоа дали нејзините финансиски евиденции се легални и вистинити (Вилс, 2012).

Тука спаѓаат и редовните годишни извештаи, кои мора да вклучуваат комплетни финансиски податоци како и информации за операциите на службата и податоци за евиденција за корисниците на средствата од Буџетот на фондовите. Во суштина, извештаите мора да обезбедат доволно информации за да овозможат информирана проценка за имплементацијата на инвазивните мерки во текот на фискалната година – особено во поглед на целите, индикаторите и стандардите поставени на почетокот на годината. Во поглед на повеќето државни органи, законот бара од одговорниот министер, штом ќе го добие извештајот, да го претстави пред парламентот.

Конкретно, при финансирањето и примената на инвазивните ПИМ-мерки за потребите на безбедноста и одбраната, во Генералштабот на Армијата на Република Северна Македонија, согласно со организациската поставеност, Ј-8 врши внатрешна контрола на материјално-финансиското работење во Армијата, ги следи прописите од областа на финансиите и сметководството и нивната примена во Армијата, прави претходна и дополнителна контрола на материјално-финансиската документација во Армијата, и ја следи и анализира реализацијата на буџетот и финансискиот план на Армијата и на командите и единиците. Во Министерството за одбрана на РСМ, **Секторот за финансии** врши буџетирање и анализа на буџетот, ги утврдува и донесува финансиските планови на Министерството и врши реализација на финансиските средства утврдени со буџетот на Министерството и финансискиот план. Секторот за внатрешна ревизија

во Министерството за одбрана пак, има главни одговорности кои се однесуваат на процена на усогласеноста на работењето на Министерството во согласност со законите, подзаконските акти и договори, како и темелна процена на функционирањето на системот на внатрешна контрола. Додека во Министерството за внатрешни работи, внатрешна контрола на финансиските активности врши Одделот за финансиски прашања, кој е составен од два сектора: Секторот за буџетска координација и контрола, каде се врши изготвување на предлог-буџетот на министерството и следење на реализација на буџетот, изготвување на решение за внатрешна распределба на буџетот на МВР, следење на навременото плаќање на расходите во согласност со процедурите за преземање на обврски и извршување на плаќањата, благајничко работење сл. и Секторот за сметководство, попис и плати, задолжен за пресметка и исплата на плати, сметководствено евидентирање на сите финансиски трансакции, изготвување на завршна сметка и сл.

Заклучок

Со примената на инвазивните мерки (ПИМ) од страна на овластените институции за кривично гонење значително се надминуваат или намалуваат тешкотиите во откривањето и гонењето на организиран и тежок криминал, што воедно им овозможува на овластените институции да наметнат проактивна улога во претходната постапка. Воведувањето посебни истражни мерки за техники на собирање докази претставува принуден одговор на растечките закани од сериозни форми на криминал.

Преку одобрувањето на посебните истражни мерки, судиите и обвинителите дејствуваат како гаранти на владеењето на правото и ги балансираат интересите за обезбедување јавна безбедност, од една страна, и заштитата на човековите права и слободи, од друга.

Ефективноста на финансискиот надзор зависи од неколку фактори: ресурсите на комисијата, истражните моќи и пристапот до класификувани информации, експертиза на членовите на комисијата, политичката волја на членовите на комисијата да ги исполнуваат своите обврски, способноста на комисијата да влијае врз буџетскиот процес (особено кога неговата улога е советодавна).

Конечно, за институциите овластени да спроведуваат мерки за следење на комуникациите, заради зачувување на законитоста и моралноста на мерките и соодветните внатрешни и надворешни механизми за надзор, императивите претпоставуваат интегритет на институциите и овластените лица, доволно политичка волја и оперативна транспарентност.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. Андонова С., *et al.* (2019) Прирачник за спроведување на мерки за следење на комуникациите. DCAF – Женевски центар за управување со безбедносниот сектор Chemin Eugène-Rigot 2E, CH-1202 Женева, Швајцарија.
2. Бакрески, О., Деаноска, Трендафиловска, А. (2021) Книга коментари на Законот за класифицирани информации. Дирекција за безбедност на класифицирани информации.
3. Bardjieva M., L. (2022) The use of special investigative measures in the Republic of North Macedonia – legal provisions and human rights aspects. *Studia de Securitate. Rocznik Administracji Publicznej*, Krakow, Pl.
4. Cuesta, L., J. (2009) Резолуции на конгресите на меѓународната асоцијација за казнено право (1926-2004). Тулуз.
5. Водич за член 8 од Европската конвенција за човекови права. Право на почитување на приватниот и семејниот живот, домот и кореспонденцијата. Ажурирано на 31 август 2021 година. Европски суд за човекови права.
6. Годишен извештај за работата на Комисијата за надзор над спроведување на мерките за следење на комуникациите во 2022 година
7. Годишен план за 2021 година Дирекција за безбедност на класифицирани информации.
8. Deployment of Special Investigative Means. Council of Europe, Office in Belgrade, 2013.
9. European Union Agency for Criminal Justice Cooperation. Special investigative measures, 2023.
10. Европска комисија за демократија преку право. (Венецијанска комисија). Компилација на мислења и извештаи на Венецијанската комисија во врска со обвинителите. Совет на Европа, Стразбур, 11 ноември 2019 година.
11. Европска конвенција за заштита на човековите права. Протоколот број 15 (СЕТС бр. 213), 1 август 2021 година и на Протоколот број 14 (СЕТС бр. 194) 1 јуни 2010 година.
12. Зајакнување на функциите на буџетско планирање, извршување и внатрешна контрола. Република Северна Македонија, Министерство за финансии.
13. Закон за Агенција за национална безбедност. Службен весник на РМ Бр. 08-3047/1.
14. Закон за класифицирани информации Службен весник на РСМ, бр. 275 од 27 декември 2019 година.

15. Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Северна Македонија. Службен весник на РМ бр.108/2019 од 28.5.2019.
16. Закон за Кривична постапка. Службен весник на РМ, бр. 150, година LXVI од 18.11.2010 година.
17. Закон за одбрана Службен весник на РМ, бр.185 од 30.12.2011 година
18. Закон за Оперативно-техничка агенција. Службен весник на РМ, бр. 71 од 19.4.2018 година.
19. Закон за следење на комуникациите. Службен весник на РМ, бр. 71 од 19.4.2018 година.
20. Илиевски, J., *et al.* (2010) Посебни истражни мерки – домашна и меѓународна практика на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје
21. Националната програма за усвојување на правото на Европската Унија 2021-2025. Секретаријат за европски прашања. Влада на Република Северна Македонија.
22. Одделение за буџетска контрола. Сектор за финансиски прашања. Министерство за правда.
23. Посебни истражни мерки: домашна и меѓународна пракса. (2010) Мисија на ОБСЕ во Скопје.
24. Прирачник за законик за кривична постапка издадено од Министерството за внатрешни работи, Биро за јавна безбедност и ОБСЕ од 2012 г.
25. Програма за реформи во разузнавачкиот и безбедносниот сектор во Република Северна Македонија (2021-2026) Билтен бр. 2 октомври – декември 2021 година. Центар за управување со безбедносниот сектор на DCAF Женева.
26. Програма за реформи на разузнавачки сектор во Република Северна Македонија (2017-2020) Билтен бр.6 јуни 2020 година.
27. Sijerčić-Čolić, H. (ed.), *et al.* (2020) Книга за специјални истражни мерки. Женевски центар за управување со безбедносниот сектор. 21 декември 2020 година.
28. Special investigative techniques and intelligence gathering. United Nations Office on Drugs and Crime,
29. Wills, A., Born, H. (2012) Overseeing Intelligence Services A Toolkit. DCAF
30. Указ за прогласување на Кривичниот законик. 29 јули 1996 Скопје број 37 Год.LII.
31. Устав на Република Македонија со Амандманите I-XXXII